

LA CIÈNCIA DELS MONSTRES: A PROPÒSIT DE FRANKENSTEIN

Isabel Burdiel*

■ LA GÈNESI D'UN DELS MITES DE LA MODERNITAT

Mentre les velles potències del nord combatien a Europa contra les hordes franceses i revolucionàries, un monstre sense nom obria els ulls a Ingolstadt. En veure's reflectit en les seues pupil·les grogues i aquoses, el jove científic Victor Frankenstein va fugir i abandonà l'ésser que acabava de crear portat de les millors i més narcisistes intencions: “Una nova espècie em beneirà com el seu creador, molts éssers feliços i meravellosos em deuran l'existència. Cap pare podrà reclamar tan completament la gratitud dels seus fills com jo mereixeré la d'aquests.”

Deliris de la raó paterna. Anys després, mentre la seua criatura es perdia en la foscor i la distància del mar del Nord, Victor Frankenstein tancava per sempre els ulls a l'amarg retret d'un fill abandonat en el mateix moment de nàixer: “Havia de ser el vostre Adam, però més aviat sóc l'àngel caigut a qui negueu tota felicitat. Onsevol que mire, veig la felicitat de la qual estic irrevocablement exclòs. Jo era bo i afectuós; el patiment m'ha envilit.”

Què va anar malament? Què va fallar en aquell lluminós somni de la raó?

A l'estiu gris de 1816, quan la guerra i la revolució semblaven haver passat, Mary Wollstonecraft Shelley va començar a escriure la seua resposta i va crear (inadvertidament) un dels mites més perdurables de la modernitat occidental: *Frankenstein, o el modern Prometeu*.

Aquell breu “conte de fantasmes” no ha deixat des de llavors de produir el que la seua autora va anomenar “la meua monstruosa progènie”: preguntes i respostes parcials i contradictòries, felices i infelices, belles i horroses; algunes sublimes com les pel·lícules de John Whale o de Gonzalo Suárez; d'altres d'horroses com la de Kenneth Branagh. Però no sols en el cine, també en la literatura, en la televisió, en les tires de còmic, en els embolcalls dels chupa-chups i en els debats dels sabuts, filòsofs, crítics literaris, historiadors o científics, Frankenstein sembla inassequible a la fixació definitiva com a text, com a mite, com a resposta acabada a la fosca pregunta de “Què va anar malament?”.

■ EL MONSTRE, EL CIENTÍFIC I LA CIÈNCIA

Aquí se m'ha demanat que escriga sobre el monstre, el científic i la ciència. Es podria parlar, és clar, de les

Com Rousseau, Frankenstein es va tirar a si mateix i a la seua empresa perquè va ser incapaç de reconèixer en la seua criatura la humanitat que pretenia salvar i en nom de la qual havia iniciat la seua creació

relacions encara més monstruoses, si això és possible, entre aquella empresa aberrant de crear un nou ésser perfecte i la política del seu temps, i del nostre. Sobre la il·lustració, la civilització, la barbàrie o la revolució. Sobre el maquinisme i la consoladora utopia del bon salvatge pervertit que tots portem dins. Sobre la naturalesa i la maternitat usurpada i venjativa; sobre les dones demonitzades o divinitzades i mai humanitzades; sobre els perills d'imaginar i escriure sobre la anormalitat i la diferència. Sobre què diu el monstre de Frankenstein pel que fa a la forma en què el nostre jo més íntim es veu irremeiablement i monstruosament ocupat pels ulls, aquosos i grocs, d'aquells que ens miren i ens defineixen –i a qui al seu torn mirem amb els nostres ulls que creiem normals i transparents i per a ells són, ja irremeiablement, pàl·lids i viscosos.

És possible parlar de tot això perquè l'extraordinària capacitat de pervivència del mite Frankenstein està en l'absorció del més intens i creatiu temor de la modernitat: la ja antiga ansietat sobre la possibilitat que les forces conjurades per a servir al projecte del progrés i de l'emancipació es tornen monstruoses, incontrolables i impredecibles, capaces de posar en qüestió el projecte mateix.

Des d'aquest punt de vista, tant Victor Frankenstein com el seu monstre pertanyen fermament a una tradició secular de reflexió sobre l'origen de la vida, sobre la problemàtica del coneixement (entès també com autoconeixement) i sobre les implicacions morals, socials i individuals d'aquest. Només des d'aquest context moral i intel·lectual es pot entendre el caràcter plenament modern de les lectures i interessos científics dramatitzats en la novel·la de Mary Shelley així com la creació d'un monstre que (a diferència de la imatge que ens n'ha transmès el cine) és fins i tot més humà que el seu creador, un fill de la seua època que parla, pensa i actua en un món dominat pel lema kantian d'"atreveix-te a saber" i sofreix les seues conseqüències.

Precisament perquè les fonts del terror imaginades per Mary Shelley sorgeixen decididament d'un món ra-

cional i modern –allí on regna l'home amb la seua consciència i amb els somnis de la seua raó–, "el monstre de Frankenstein" ha pogut convertir-se en un terme general referit a la utilització irresponsable dels avenços de la revolució científica contemporània.

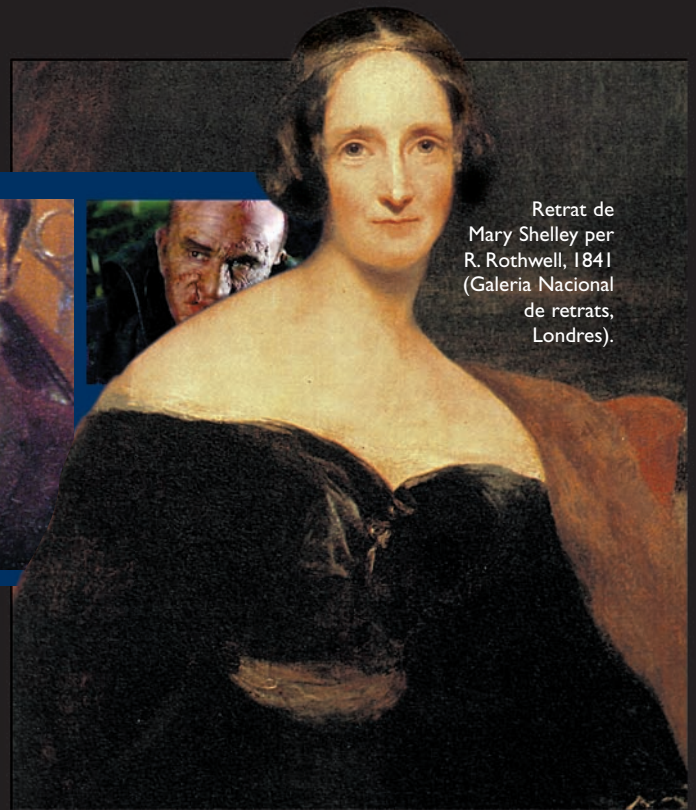
■ L'ELECTRICITAT I L'ORIGEN DE LA VIDA

En una lectura superficial, però, la "nova ciència" que apareix en Frankenstein pot ser considerada poc més que un collage narrativament afortunat de la vella màgia, l'alquímia i els experiments d'electrificació de Cornelio Agripa i de Paracels.

En els últims anys, però, l'anàlisi més detallada del context filosòfic i científic de Frankenstein ha demostrat que l'alquímia i la màgia serveixen exactament per a contraposar el vell (i bell) món precientífic amb les noves promeses de la filosofia i la ciència materialista, monista i newtoniana. Mary Shelley va compartir amb el seu marit, i amb els intel·lectuals més avançats de la seua època, la capacitat de creuar constantment les fronteres entre l'art i la ciència, de viure com una única aventura la creació literària i l'especulació filosòfica, política i científica.

Per això, la creació de l'home artificial –el tema entorn al qual s'organitza Frankenstein– respon menys a velles llegendes que a un problema científic i filosòfic particularment viu en el seu moment. Aquell que unia el debat sensacionalista, tal com el van establir Locke i Condillac¹, amb la psicologia química de Sir H. Davy, la biologia evolucionista d'Erasmus Darwin i el debat científic de l'època entorn del caràcter i els efectes de l'electricitat, especialment a partir de l'obra de J. Priestley. Un debat incipient en què encara era possible argumentar, d'acord amb els coneixements del moment i sense abandonar els mètodes estrictament científics, que en l'electricitat es trobava l'origen de la vida².

Un aspecte que no ha estat prou valorat pel que fa a la crítica implícita de *Frankenstein* a l'ús irresponsable

Retrat de
Mary Shelley per
R. Rothwell, 1841
(Galeria Nacional
de retrats,
Londres).

de la nova ciència es refereix precisament a la possibilitat que la nova “il·lusió materialista” es convertesca en una mena de fascinació, de nova creença màgica que conté també, en si mateixa, projeccions de tipus irracional. En relació amb aquesta qüestió, el problema filosòfic dramatitzat en la novel·la és el de la incapacitat dels seus personatges (amb l'excepció del cec i ancià De Lacy) per a identificar la nova criatura com a humana, diferent i, no obstant això, comparable a ells mateixos.

Allò que va anar francament malament en les relacions entre Victor Frankenstein i la seua criatura –i, des de llavors, entre aquesta última i la resta del món– va ser precisament la incapacitat del seu creador per a conèixer/trobar l'home (el seu semblant) en la nova criatura producte de la seua il·lusió científica.

L'empresa de Victor Frankenstein, tal com ell la va plantejar originàriament, es justificava en funció d'un “suposat interès general” en el qual la perfecció individual, la reforma social i els avenços científics estaven estretament relacionats. Enfront de les interpretacions que consideren que l'obra de Mary Shelley conté una crítica tradicional als procediments i als projectes de la nova ciència –en el sentit religiós i/o reaccionari que s'ha perpetuat fins ara–, pense que es pot argumentar exactament el contrari. És una crítica molt més moderna i més inquietant per precisa: del que es tracta és de desvelar la traïció del científic als criteris d'*interès de la humanitat* quan aquesta humanitat es concreta de les seues imperfectes i impredecibles singularitats individuals. De com la humanitat en el seu conjunt es converteix en l'excusa per a massacrar, marginar o ignorar els individus (més particulars, ignorant, de pas, el caràcter convencional de les nostres definicions d'allò monstruós.

De fet, no és la creació del monstre com a tal el fet que converteix les operacions científiques de Frankenstein en qüestionables: és la seua incapacitat per a fer-se càrrec d'allò que ha creat i per a sentir la seua creació com un altre legítim. Victor Frankenstein va cometre

amb la seua criatura el mateix crim pel qual Rousseau era conegut en tot Europa: abandonar els seus fills per una idea, per una abstracció mai del tot materialitzada, acomplerta, perfecta, o prou bella. Com Rousseau, Frankenstein es va trair a si mateix i a la seua empresa perquè va ser incapaç de reconèixer en la seua criatura la humanitat que pretenia salvar i en nom de la qual havia iniciat la seua creació. Va ser incapaç, de fet, d'estar a alçada de la filosofia materialista que deia professar i es va revelar presoner, com la humanitat que volia reformar, dels més vells i arrelats prejuïus. No va ser cap dels seus trets de caràcter (naturalment bons i humans), sinó la lletgesa (una màscara, una representació) el que va convertir la criatura de Victor Frankenstein en monstruosa als ulls del seu creador. En aquest sentit, i tan sols en aquest, és absolutament cert que la utopia científica de Victor Frankenstein, el “somni de la seua raó”, va crear un monstre.

El fet que, al llarg de quasi ja dos segles, ens haja resultat més fàcil veure en l'obra de Mary Shelley un avís a navegants sobre els efectes perversos de la ciència (en general), ens limita la culpa i ens fa amar (odiament) els nostres científics, tan bojós i innocents. Ens fa, però, més cecs davant la trista bellesa d'aquell breu conte de fantasmes que continua essent *Frankenstein*. ☺

*Dept. d'Història Contemporània, Universitat de València

NOTES

1. *Essay Concerning Human Understanding* (1689) i *Traité des Sensations* (1754) respectivament; així com *The Theory of Moral Sentiments* (1759) d'Adam Smith.
2. *The History of the Present State of Electricity with Original Experiments* (1755). Per la seua banda, Immanuel Kant va descriure en el seu moment Benjamin Franklin, reconegut pioner en el camp de l'electricitat, escriptor i polític, com “el nou Prometeu”.